

Kako »pojesti« model središče – obrobje in ga vseeno obdržati? Teorija o padanju kulturnih vrednot in Aleksis Kivi¹

Jyrki Nummi

University of Helsinki, Department of Finnish Language and Literature, Faculty of Arts, Fabianinkatu 33, FIN-00014
jyrki.nummi@helsinki.fi

Članek se ukvarja z recepcijo finskega poeta laureata Aleksisa Kivija, zaznamovano z napetostmi med mednarodnimi (evropskimi) in finskimi viri. V ozadju narodne potrebe po dokazovanju, da je bil Kivi predstavnik finske ljudske kulture, je posebna interpretacija napetosti med središčem in obrobjem, ki se je ponotranjila v temeljni pogoj finske kulture – teorija o padanju kulturnih vrednot (gesunkenes Kulturgut).

Ključne besede: kulturne študije / finska književnost / Kivi, Aleksis / literarni vplivi

Kulture kot cepiči in evropski modeli

Ko je Paavo Haavikko (1931–2008), finski *poeta laureatus* druge polovice dvajsetega stoletja, v svojem pesniškem prvencu leta 1951 iskal nov pesniški jezik, je svoj pogled usmeril v Evropo in jo apostrofiral z verzom: »Evropa, domovina, čemu bi te ne hvalil.« [Eurooppa, synnyinmaa, miksi en ylistäisi sinua.] (Haavikko 61). Verz je ne samo izraz spoštovanja in ljubezni, temveč tudi izpoved o pesniški identiteti. Isto naslovljenko lahko najdemo še v eni izpovedi, okoli stoletje starejši: finski pesnik A. Oksanen (August Ahlqvist, 1826–1889) se je v prvi promocijski pesmi, napisani v finščini na čast Univerze v Helsinkih, pri nagovoru finske muze skliceval na svoj globinski izvor navdiha: »Od Evrope moraš se učiti, če v Evropi rad bi preživel.« [Sun Euroopalt on oppi ottaminen, Jos elämähän Euroopassa jäät] (Oksanen 140).

Tu lahko opazimo običajen finski vzorec kompleksa središča in obrobja. V 19. stoletju je na Finskem v procesu graditve naroda, ki se je sicer močno opiral na finsko kulturno dediščino (na ljudsko pesništvo in

kulturo), nastala tudi velika potreba po udeležbi pri kulturni zgodovini Evrope in njenih dosežkih. Program graditve naroda je vseboval načrt za vzpostavljane modernih ustanov umetnosti in književnosti, ki so se zdele nujne, da bi Finska lahko postala moderna nacionalna država. Stare evropske nacionalne države so pri tem nastopale kot vzori, ki jim je treba slediti (prim. Klinge; Knuuttila).

Aleksis Kivi (1834–1872), veliki kanonični finski pisatelj, ni nikdar napisal niti ene besede o evropskih literarnih vzorih. Namesto tega je v finsko dramo, pesništvo in pripovedništvo spojil tradicije homerskih epov, platonskih dialogov, Aristofanovih komedij, Shakespearovih tragedij in velikih Cervantesovih romanov. Z rabo kmečkih likov, podeželja in vasi, kakor tudi svojega obsežnega znanja o ljudski kulturi južne Finske je ustvaril posebno vrsto palimpsesta, v katerem je nad temi velikimi literarnimi besedili izpisana svojevrstna semiosfera lokalnosti.

Kritiška in znanstvena recepcija Kivijevega opusa je bila že od vsega začetka preizkusni primer za razmerje med tujimi (evropskimi) in finskimi viri pri določanju narodne kulture in identitete. Frederik Cygnaeus, Kivijev podpornik in profesor, je bil prvi in dolgo tudi zadnji kritik, ki je Kivijev opus izpostavil kot dediča osrednjih pisateljev Zahodnega kanona.² Ta pogled pa so skoraj povsem opustili kmalu pa Kivijevi smrti 1872, ko so rajši uveljavili njegov narodni in lokalni portret, saj se je prilegal potrebam vzpenjajočega se finsko govorečega srednjega sloja, iščočega svojo identiteto in politični položaj na Finskem.

Tu nameravam pokazati, da v ozadju potrebe po upodabljanju Kivija kot predstavnika avtohtone finske ljudske kulture stoji posebna interpretacija napetosti med središčem in obrobjem, ki se je ponotranjila v temeljni pogoj finske kulture.

Uvažanje literarnega sistema

Prodor finskega nacionalizma sredi 19. stoletja je bil povezan z vzponom finsko govorečih srednjih slojev, ki so iskali svojo identiteto in politični položaj med švedsko govorečo aristokracijo in »ljudstvom«, nižjimi sloji s podeželja. Kultura je bila politično varno področje, prek katerega se je novi razred lahko dokopal do ugleda in samospoštovanja, ne da bi tvegala, da bi ga imeli za politično grožnjo ali tekmeča. Narodna kultura in književnost sta bili učinkoviti orodji za pritegovanje nove javnosti, razvite skupaj z novimi mediji, s tiskom. S političnim orožjem, kakršno je bila književnost, je novi srednji razred, katerega status in identiteta sta bila še negotova, lahko okrepil svoje položaje in – to je bilo strateško pomembno

– osvojil nove ustanove, ne da bi se bal hitrega odziva švedsko govorečega višjega razreda.³

Kako torej zgraditi literarno institucijo za novorojeni narod, kakršna je bila Finska v 19. stoletju? Ena od naravnih rešitev je bila od kulturnih središč presneti žanrski sistem in ga opremiti s pristno finskimi proizvodi. Prav to se je dogajalo v vseh glavnih vrstah – v dramatiki, pesništvu in pripovedništvu. Za zgled bom orisal, kako se je na Finskem v manj kot štiridesetih letih utemeljil pripovedni zvrstni sistem (gl. tabelo).

	PRIPOVEDNO PESNIŠTVO	PRIPOVEDNA PROZA
	Prvotni ep	Zgodovinski roman
Upodabljanje PRETEKLOSTI	<i>Kalevala</i> (1835) <ul style="list-style-type: none"> • Finsko • Ustna kultura • Homerski model • Mitična preteklost • Ciklični čas 	<i>Zdravnikove zgodbe</i> (1851–66) <ul style="list-style-type: none"> • Švedsko • Pisna (knjižna) kultura • Scottovski model • Zgodovinska preteklost • Sprememba in napredek
	Drugotni ep	Roman o sodobnem življenju
Upodabljanje SEDANJOSTI	<i>Pesem Ensigna Ståla</i> (1848–60) <ul style="list-style-type: none"> • Švedsko • Vergilovski vzor • Finska identiteta • Sodobna zgodovina • Nespremenljivi svet idej 	<i>Sedem bratov</i> (1870) <ul style="list-style-type: none"> • Finsko • Klasični vzori • Moderna identiteta • Sedanjost • Spremenljivi vsakdanji svet

Pripovedni zvrstni sistem 19. stoletja s paradigmatiskimi deli

Če so nam znani opisi zgornjih vsebin, zlahka uvidimo, zakaj je bil sistem pripovednih zvrsti nujen za finsko narodno gibanje. *Kalevala* je prvotna junaška epska pesnitev o mitični preteklosti in njeni junaki so Finci. *Pesem o Ensignu Stålu* je junaška epska pesnitev o zgodovinski krizi, ki se je končala z narodnostjo in finskemu ljudstvu dala narodno identiteto. *Zdravnikove zgodbe* poročajo o zgodovini, ki je vodila do rojstva naroda. *Sedem bratov* je roman o sodobnem življenju, ki je upodobil moderni svet in Fincem dal moderno identiteto. Vse te »utemeljitvene fikcije« so sledile bolj ali manj izrecnemu »naročilu«, se pravi javno izraženim željam, naj pripovedi po evropskih vzorih pišejo nadarjeni predstavniki naroda.

Niti eno od gornjih kanoničnih del ne temelji na izvorno »finskem« pripovednem vzoru ali žanru. Kot pripoved *Kalevala* temelji na homerskem modelu; *Pesem o Ensignu Stålu* se izdatno navezuje na klasično epsko

pesništvo, posebej Vergilovo; *Zdravnikove zgodbe* so čisti primer zgodovinskega romana. Samo *Sedem bratov* bi lahko imeli za zvrstni odklon ali morda za zvrstno sestavljanke. Ta roman je sinteza več klasičnih in renesančnih vzorov in toposov, in ni videti, da bi vseboval kakšno sled sodobnega romana, kakršen se je pisal v Franciji in Britaniji, tedanjih pripovednih središčih (prim. Sassoon, *On Cultural Markets; The Culture of the Europeans* 424–488).

Na prelomu 19. in 20. stoletja je finsko govoreči srednji sloj prevzel več pomembnih kulturnih ustanov in ustanovil tudi nekaj svojih, dokaj močnih. Kivija so uveljavili kot kulturnega junaka nove finske kulturne elite in ga temu ustrezno povzdignili ob bok drugih velikih književnih osebnosti, kakršna sta bila J. L. Runeberg (1804–1877) in Zacharias Topelius (1818–1898), ki sta pisala v švedščini in so ju imeli za predstavnika švedsko govorečih slojev.⁴ Toda pri tem se je bilo treba spoprijeti s problemom: če veliki pisatelj z obrobja uporablja modele iz središča, kako se lahko reši položaja sprejemnika in zavzame položaj proizvajalca? Kako se lahko izogne vlogi posnemovalca in prevzame vlogo izvirnega, ustvarjalnega genija?

Veriga padajočih kulturnih vrednot

Ta problem odseva posebni miselni vzorec, temelječ na devolucijskem idejnem okviru, ki je bil v 20. in 30. letih 20. stoletja še vedno razširjen in po katerem naj bi se kulturne inovacije širile s padanjem z višjih, izobraženih slojev k nižjim družbeno-kulturnim slojem. Ideja, da je splošen duh nekega časa izpeljan iz kulturnih proizvodov vodilnih razredov, je bila zlahka prenesena na medkulturna razmerja, zlasti tista med strastno tekmovalnimi evropskimi narodi ob prelomu 19. in 20. stoletja.

Teorija o padanju kulturnih vrednot je v evropski misli že starodaven način opisovanja kulturnih procesov, saj sega od antike do sodobnosti, vse do Georga Simmla, Norberta Eliasa in Pierra Bourdieuja. Kulturni študiji so jo prevzeli v glavnem iz knjige *Primitive Gemeinschaftskultur* Nemca Hansa Naumanna, prvič objavljene 1921, in jo naslovili teorija o *Gesunkenes Kulturgut*. Omenjena teorija je izzivala razburjenje, saj je pri opisovanju razmerij med visoko in ljudsko kulturo podcenjevala intelektualne zmožnosti ljudstva; v tem je bila v popolnem sozvočju z elitističnimi kulturnimi teorijami oziroma evropsko kulturno zgodovino z začetka 20. stoletja (Huizinga, Ortega y Gasset).

Za kaj torej gre pri teoriji o padanju kulturnih vrednot? V prvi vrsti je model za opis širitve inovacij kot verige, ki se odvija takole: med tekmovanjem narodov na kulturnih (in drugih) poljih naj bi vodilni narod(i)

proizvajal(i) novosti, (nevodilni) sprejemniški narodi pa naj bi jih posnemali. Posnemanje je mogoče odkriti tako na ravni posameznega literarnega dela ali avtorskega opusa kakor tudi na skupinski ravni umetniških zvrsti, šol in gibanj. Posnemanje je razloženo kot veriga vplivov, ki se gibajo od središča k obrobju.

V tem modelu je pomembno, da je veriga razumljena kot gibanje po lestvici padajočih vrednot: ko se inovacija pomika po verigi naprej, se obrablja in končno poniža v golo kopijo. Na ta način v omenjeni enosmerni komunikacijski shemi pripadeta središču in obrobju različni vrednostni vlogi. Pošiljatelj je razumljen kot aktiven, energičen in inovativen, sprejemnik pa je stigmatiziran kot pasiven, nemočen in odvisen, z nizko notranjo vrednostjo.

Spričo nadvlade takšnega modela so sklepi, ki jih je treba narediti na obrobjih, boleči: dodeljena jim je vloga opic. Če hoče skupnost ohraniti samospoštovanje in zgraditi svojo lastno kulturno identiteto – to je bila obupna potreba malih evropskih nacionalnih držav, ki so vznikale po prvi svetovni vojni –, mora iznajti sredstvo, s katerim bi se izognila vnaprej določenemu položaju na najnižji stopnji kulturne ustvarjalnosti.

Ena od rešitev bi bila popolnoma zapreti svoja vrata, a to je bilo mogoče kvečjemu v Sovjetski zvezi, ki je bila samozadostna ne samo v književnosti, temveč tudi zaradi bodeče žice. Druga rešitev je bila sprewniti razmerje med domačimi temelji in krutim svetom kulturnih trgov. Cilj je bil na novo določiti sorazmerja med tujimi in domačimi gradivi in njihovim položajem v kulturnem proizvodu, tako da bodo domači elementi takšno preizkušnjo prestali kot najvrednejši. Najbolj znana različica te metode je sprewnitev logike iz starega dobrega pravila kolača; z drugimi besedami: pojej vplive in jih vseeno obdrži. To je bil obenem način, kako je bilo Aleksisa Kivija in njegov opus mogoče prihraniti za finsko ljudstvo. Odgovornost za rezultate pa nosijo literarni kritiki.⁵

Pravilo kolača

Eno od tistih redkih naključnih ujemanj

Na kratko bom prikazal dva povedna zgleda te metode v praksi. Leta 1866 je Kivi objavil drobno pesniško zbirko z naslovom *Kanervala*. Predzadnja pesem v zbirki, naslovljena »Ikävyyss« (Trudnost), je ena izmed najbolj priljubljenih in najpogosteje obravnavanih Kivijevih pesmi. Viljo Tarkiainen, pionirski preučevalec Kivijevega dela, je v njej naletel na vznemirljiv problem »vpliva«.

Tretja in četrta kitica te petkitične pesmi močno spominjata na pesem »Lucie« (1834) Afreda de Musseta:

Mes chers amis, quand je mourrai,
Plantez un saule au cimetière.
J'aime son feuillage explore,
La pâleur m'en est douce et chère,
Et son ombre sera légère
A la terre où je dormerai. (Musset 46)

No, ystävät!
Teit' kerranpa viimeisen pyydän,
Oii kuulkaat mitä nyt anelen teilt:
Tuonen-tupa tehkää!
Poijan tämän asunnoks;
Hän kätköhön mullan astuu

Mun hautani
Nyt kaivakaat halavain suojaan
Ja peitol mustal se peittäkää taas,
Sitten ainiaaksi
Kartanostain poistukaat:
Mä rauhassa maata tahdon. (Kivi, *Kootut teokset* 61–62)⁶

Čprav so Mussetovi verzi osupljivo podobni Kivijevim, po mnenju Tarkainena ni nobenega razloga za domnevo, da je Kivi to francosko pesem poznal; konec koncev francosko ni znal. Namesto tega bi vzprednost med pesnikoma morali imeti za primer »tistih redkih naključnih ujemanj, pri katerih se podobna duhovna občutja odevajo v podobne podobe, oddaljeni pesniki pa si segajo v roke čez meje časa in prostora«. Tarkianen sklene, da je »Kivijeva dikcija pristno finska in izvirna« (Tarkianen, »Aleksis Kiven« 171).

Sodobni bralec se lahko vpraša, zakaj usposobljeni znanstvenik ni pri volji, da bi za razlago takšnih »naključnih ujemanj« uporabil običajne metode. Prva možna metoda bi bila poiskati tretji člen povezave, skupni vir obeh pesnikov. Očitna težava te metode je, da bi lahko vodila k drugemu kanoničnemu avtorju – in v tem primeru je res tako. Melanholija in različni sorodni motivi, kakršne so »jokajoče vrbe« ali »samotni grob«, se pogosto pojavljajo pri Shakespearu, zlasti v miselnih dramah, kot so *Hamlet*, *Kralj Lear* ali *Othello*. Še več, znano je, da je bil Musset navdušen bralec Shakespeara, prav tako pa tudi Kivi, saj je Shakespeara znal skoraj na pamet in je pred prijatelji z veseljem igral nekatere vloge iz njega. Vse te podatke lahko dobimo prav iz Tarkianenovih temeljnih študij. Če sklenem: ker lov na vire vodi h kanoničnemu pisatelju in potrjuje položaj

Kivijeve pesmi kot proizvoda dežele 'obrobja kot kopije', to ne more biti zadovoljiva rešitev; prej gre za rešitev, ki se ji je treba izogibati.

Druga možna metoda je rekonstrukcija občega modela, denimo žanra ali motivnega kroga (*Motivkreis*), ki sta ga uporabljala oba pisatelja, vse skupne motive pa se iz modela deducira. Ta rešitev poraja drugačen problem. Če z modelom na primer mislimo na žanr, se ujamemo v podobno past tujega vpliva kot prej pri Shakespearu: spet gre za nekaj, kar si je Kivi izposodil in ni iznašel sam. Tokrat moramo v ozadju pesmi rekonstruirati žanrski repertoar ali družino motivov, to konstrukcijsko načelo pa pesem veže v sistemsko razmerje z mednarodnimi literarnimi tradicijami. Če Mussetovo in Kivijevo pesem beremo kot elegiji, »naključno ujemanje« ni več videti takšno razodetje, kakor če ju beremo kot popolnoma avtonomni stvaritvi.

Kaj bi torej lahko bil razlog za znanstvenikovo zavračanje takšne analize in njenih ugotovitev? Za zavračanjem se skriva sklepanje, ki ga imenujem *argument naravnega genija*. V ozadju premočrtnega sklepa, da je obravnavana povezava pač »naključje« in »čudež« – pa naj se zdi tak sklep še tako naiven – tiči premeteno umovanje, temelječe na boleči zavesti o verigi vrednot med središčem in obrobjem. Če Kivi na obrobju samostojno iznajde nekaj, kar Musset ustvari v središču, sta oba pesnika vsaj načelno enakovredna. Takšno sklepanje lahko razumemo takole: v obrobni literarni kulturi se najde izjemen talent, ki lahko tekmuje z velikimi, priznanimi pisatelji iz močnega središča. Za domača občinstva malih kultur je to dovolj.

Udomačevanje romana

Leta 1870 je Kivi objavil svoj *opus magnum*, prvi izvorni roman v finščini – *Sedem bratov*. Oblika romana je nenavadna, in to tako zelo, da je kar nekaj sovražnih kritikov delo v celoti zavrnilo.⁷ Recenzenti so se še posebej posmehovali obliki romana, saj je bila brez kakršnekoli povezave s priljubljenimi sodobnimi romani, ki so jih tedaj brali po celi Evropi. Kivijev roman ni sledil jasno razvitim zgodbam, ki so umeščene v mestno okolje in imajo zlahka določljive glavne like in pripovedovalca, postavljenega v središče. Nasprotno, Kivijeva zgodba je umeščena v oddaljeno finsko vas sredi globokih gozdov; v njej ni nobenega protagonista, pač pa nastopa sedem nepismenih mladeničev, ki v gozdovih iščejo pustolovščine – včasih cele dneve lovijo, drugič cel teden popivajo, vseskozi pa se šalijo, prepirajo in klatijo neumnosti. Za tedanje izobrazence to ni bilo samo narobe, temveč je povrhu predstavljalo Fince kot grobe, neomikane in necivilizirane ljudi. Celotno delo so imeli za sramotno, preprosto in otročje.⁸

Kot se vidi iz recenzij, je bila opažena napetost med staro obliko in domačo vsebino romana, nekakšen »nestabilen kompromis« v romanesknem repertoarju. Gre za pomembno znamenje kompleksa središče – obrobje v romanih, natisnjenih na obrobju, za dejstvo, ob katerem je Franco Moretti nedavno hipotetično izpeljal sledeče pravilo: rojstvo romana na obrobju je »kompromis med zahodnim oblikovnim vplivom (navadno francoskim ali angleškim) in krajevnim gradivom« (Moretti 58).

Ko je konec 19. stoletja, kakih trideset let po izidu romana, prišlo do prve renesanse Kivija, so ravno to osnovno, otročjo plast ljudske kulture dojeli kot tisto, kar je v njem vredno največ. Takšno prevrednotenje je temeljilo na spremembi razlage sorazmerja med zunanjim in notranjim gradivom.

Martti Haavio, ugledni strokovnjak za ljudsko pesništvo in uveljavljen moderni pesnik, je v letu 1947 objavil študijo o finski mitologiji pri Kiviju; v njej je omenjeno poanto dokazoval nekoliko pozno, a dokaj pravoverno (Haavio). Njegova analiza ima posreden cilj. Načelno hoče pokazati, koliko finske ljudske kulture lahko najdemo v *Sedmih bratih*. S tega vidika je študija strnjena sinteza več desetletij raziskav. Drugi, implicitni, a prvenstveni cilj njegove raziskave pa je Kivijev opus lokalizirati, ga zavarovati pred tujimi grožnjami, svetovljanskimi vplivi.

Velik del Haaviove metode se opira na obilje in vidnost ljudskega gradiva v romanu. Po tej logiki povezave, ki zahtevajo nekaj znanja o središčnih literarnih tradicijah – o Shakespearovih strategijah bibličnih aluzij in citatov, Homerjevih kompozicijskih načelih, absurdnih pogovorih, vpetih v platonske dialoge, zmagoslavni obliki Dantejeve *Komedije* –, kot kompozicijski elementi višjega reda s posledičnimi tematskimi vzorci vred postanejo drugotne in nepomembne, ker je njihova strukturalna in tematska vloga v romanu pač bolj ali manj implicitna.

Kaj torej Haavio v resnici počne, ko tako lokalizira Kivija? Odgovor se ponovno skriva v večji metodološki preusmeritvi vrednostne verige med središčem in obrobjem. Obrat temelji na naslednjih izhodiščih:

- ljudsko pesništvo in kultura sta v sleherni kulturi izvirni in pristni obliki oziroma plasti, če ju primerjamo s svetovljanskimi, učenimi in klasičnimi kulturnimi formacijami;
- če literarno delo vsebuje tako mednarodno kot lokalno gradivo, je treba dati prednost krajevnemu, saj je to bolj pristno in vredno več;
- obravnava oblikovnih in zvrstnih vprašanj ali skupnih tem in motivov iz klasične književnosti sodi v klasično filologijo in jo je treba nadomestiti z narodnimi temami – na primer opisovanjem kmetov, njihovih življenj in fizičnega okolja – iz književnosti v novih jezikih.

Sklepanje v ozadju te, dokaj selektivne kombinacije argumentov, poteka nekako takole. Dokazano je, da Kivijeva umetnost pristno temelji na gradivu folklorne, ki v primerjavi s plastjo umetnosti zavzema kulturno nižjo plast. S tem da Kivi takšne ljudske prvine v svojih igrah, pesmih in pripovedih (zgrajenih po evropskih vzorih) preoblikuje, pravzaprav plemeniti grobo gradivo in ga spreminja v cenjene proizvode. Iz tega sledi, da je v Kiviju treba videti povzdigovalca virov iz *Volkseista* na visoko raven standardov lepih umetnosti oziroma ga imeti za nekoga, ki stoji na vrhu proizvodne linije. Najpomembnejši učinek takšnega umovanja je, da *smernost vplivanja od zgoraj navzdol obrne od spodaj navzgor*.

Konstrukcije domačih fasad

Predstavil sem dve temeljni strategiji obrobnih literarnih kultur, s katerimi se te skušajo obvarovati pred negativnimi učinki svojega nizkega položaja, v katerem so se znašle zaradi verige padajočih vrednot. Prvo strategijo lahko na kratko označim takole: (1) pretrgaj verigo – (2) nevtraliziraj položaje – (3) izenači pesnike. Drugo bi bilo mogoče predstaviti takole: (1) daj prednost lokalnim prvinam – (2) do skrajnosti zmanjšaj pomen zunanjih povezav – (3) ponovno sestavi verigo.

Še nekaj za konec. Kljub vsem paradoksom in nelogičnim *non sequitur* te doma narejene metode lahko razumemo. Ko se je na Finskem v 19. stoletju odvijalo ustvarjanje umetnostnih sistemov, temelječih na evropskih modelih, so takšne strategije zasnovali z namenom, da bi novo, nacionalno kulturo »rešili« pred tem, da bi bila ponižana v pasivno ogledalo zunanjih vplivov.

Obrobne kulture na področju logike in moči trga pač ne morejo kaj dosti opraviti, lahko pa nekaj storijo znotraj svojih lastnih kulturnih meja: lahko si prilagodijo in preuredijo notranjo verigo vplivov tako, da dosežejo zaželene rezultate. To je seveda le konstrukcija fasade, podoba, ki je izdelana za potrebe oblikovanja identitete. Toda podobno kot religija lahko prispeva k tolažbi, lepi izmišljiji, in s tem ni nič narobe.

Iz angleščine prevedel Marko Juvan

OPOMBE

¹ Avtor v naslovu članka in pred razdelkom »Pravilo kolača« namiguje na angleško reklo »to have one's cake and eat it«, ki dobesedno pomeni, da 'kolača ne moreš pojesti in ga še vedno imeti', v prenesenem pomenu pa, da ne moreš imeti koristi od dveh možnosti, ki se izključujeta. (Op. prev.)

² V Kivijevi recepciji je pomembna izjema J. V. Lehtonenov spis *Runon kartanossa* (1928). Kot specialist za romanske jezike in književnosti je Lehtonen opozoril na bogate plasti klasičnih in renesančnih literarnih besedil v Kivijevi poeziji.

³ Nacionalistično gibanje na Finskem je bilo z nekaterih vidikov podobno nemškemu nacionalizmu, posebej glede povezave med nacionalno ideologijo in dinamičnimi spremembami v razrednem sistemu, kot to opisuje Norbert Elias (*The Germans*).

⁴ Za oživitev interesa za Kivija ob prelomu stoletja prim. Nevala.

⁵ V naslednjih desetletjih so bile o Kivijevem življenju in delu objavljene tri knjige (Tarkiainen, 1916; Lehtonen, 1934; Koskenniemi, 1934).

⁶ Prisluhnite, prijatelji / tej moji zadnji želji, / odprite ušesa za to, kar vas prosim: / Zgradite grobnico / za bivališče temu fantu: / globoko v zemlji se bo skrli. // Izkoplajte mi grob / pod vejami vrb na obali / in s črmino ga prekrijte spet, / potem za vedno / odidite z mojega področja: / želim si v miru spati.

⁷ Kritični *knockout* Augusta Ahlqvista je v finski književnosti klasičen. Ahlqvist je natisnil tri različice iste recenzije, prvič objavljene v *Finlands Almänna Tidning* 20.–21. 5. 1870.

⁸ Druga kritična graja, napisal jo je Agathon Meurman, v času objave Kivijevega romana sicer ni bila natisnjena. Kljub temu pa razkriva enaka pričakovanja, kot jih je izrazil Ahlqvist. Gl. Meurman.

LITERATURA

- Cygnaeus, Frederik. »Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle [Izjava Finskemu literarnemu društvu]« [1870]. J. V. Lehtonen, *Aleksis Kivi atkalaistensa arvostelemana [Aleksis Kivi v recenzijah sodobnikov]*. Helsinki: Otava, 1931. 249–255.
- Elias, Norbert. *The Germans* [1992]. New York: Columbia University Press, 1997.
- Haavikko, Paavo. »Tiet etäisyksiin« [1951]. *Kirjainmerkit mustat: Runot 1949–1966* [»Poti k razdaljam«]. *Pisma, črna: Pesmi 1949–1966*. Helsinki: WSOY, 1993. 21–71.
- Haavio, Martti. »Aleksis Kiven suomalainen mytologia«. *Pilviläiva: Aleksis Kivi ajan kuvas-timessa*. [»Finska mitologija pri Aleksisu Kiviju«. *Oblak ladja: Aleksis Kivi v zrcalu svojega časa*]. Helsinki: Otava, 1947. 92–130.
- Kivi, Aleksis. *Kootut teokset IV: Runot ja kirjeet [Zbrano delo IV: Pesmi in pisma]*. Helsinki: SKS, 1944.
- — —. *Odes*. Prev. Keith Bosley. Helsinki: Finnish Literature Society, 1994.
- Klinge, Matti. »Onko Täällä Pohjantähden alla Suomen kansallisromani?« *Väinö Linna: Toisen tasavallan kirjailija* [»Je Pod zvezdo severnico finski nacionalni roman?« *Väinö Linna: Pisatelj druge republike*]. Ur. Yrjö Varpio. Helsinki: WSOY, 1980. 234–243.
- Knuutila, Seppo. *Tyhmän kansan teoria: Näkökulmia menneeseen [Teorija neumnežev: Pogledi na preteklost]*. Helsinki: SKS, 1993.
- Koskenniemi, V. A. *Aleksis Kivi*. Porvoo ja Helsinki: WSOY, 1934.
- Lehtonen, J. V. *Nurmijärven poika: Kuvia Aleksis Kiven elämästä*. [Sin Nurmijärvi: Slike iz življenja Aleksisa Kivija]. Helsinki: Otava, 1934.
- — —. *Runon kartanossa [Na posestvu poezije]*. Helsinki: Otava, 1928.
- Meurman, Agathon. »Seitsemän veljestä, tehnyt A. Kivi. Recension?«. Eino Kauppinen, *Runoilija ja arvostelija*. [»Sedem bratov, napisal A. Kivi. Ocenak. Eino Kauppinen, *Pesnik in kritik*]. Helsinki: Otava, 1966. 7–41.
- Moretti, Franco. »Conjectures on World Literature«. *New Left Review* 1 (januar – februar 2000): 54–68.
- Musset, Alfred de. *Poésies Nouvelles 1836–1852*. Paris: Charpentier, 1903.

- Nevala, Maria-Liisa. »Uusromantikot ja Kivi-renessanssia«. *Aleksis Kiven maailmasta: esseitä ja tutkielmia* [»Novi romantik in renesansa Kivija«. *Iz svetov Aleksisa Kivija: Eseji in studije*]. Ur. Markku Envall. *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* [*Literarnokriittiski almanah*] 37 (1984): 103–118.
- Oksanen, A. »Tervehdyssoja 31 p. Toukok. v. 1869 seppelöiduille Filosofian Majistereille« in *Säkeniä. Kokous runoelmia* [»Pozdravna beseda na dan 31. maja 1869 za magistre filozofije«, v: *Vrstice: Zbirka pesmi*]. 5. enännetty painos. Helsinki: G. W. Enlund, 1898. 137–152.
- Sassoon, Donald. »On Cultural Markets«. *New Left Review* 17 (september – oktober 2002): 113–126.
- — —. *The Cultures of the Europeans: From 1800 to the Present*. London: Harper Press, 2006.
- Tarkiainen, Viljo. »Aleksis Kiven runo 'Ikävyyt'«. *Piirteitä suomalaisesta kirjallisuudesta*. [Pesem »Trudnost Aleksisa Kivija. *Poteze finske literature*]. Porvoo: WSOY, 1922. 165–174.
- — —. *Aleksis Kivi: Elämä ja teokset* [*Aleksis Kivi: Življenje in delo*]. Porvoo: WSOY, 1916.

How to Eat the Centre–Periphery Model and Still Retain it? A Theory of Descending Cultural Values and Aleksis Kivi

Keywords: cultural studies / Finnish literature / Kivi, Aleksis / literary influences

I examine Aleksis Kivi's cultural and critical reception as a Finnish *poeta laureata* under the double tension of international (European) and Finnish sources. My intention is to show that behind the need to prove Kivi to be a representative of original Finnish folk culture, there is a specific interpretation of center–periphery tension, which has been interiorized as a basic condition for Finnish culture, the theory of descending cultural values (*gesunkenes Kulturgut*), which was widely accepted at the turn of the century but still popular in the 1920's and 30's.

The theory may be briefly described as follows. As the nations compete on cultural (and other) fields, the leading nation(s) produce(s) the innovations and the (non-leading) receiving nations imitate them. Imitation can be detected on the individual level of a single work and author (oeuvre) or on the collective level of artistic genres, schools and movements. Imitation is explained as a chain of influence from center to periphery (positive method).

The chain of influences is understood to move on the scale of descending values: as the innovation moves ahead in the chain, it wears, and, finally, is reduced to a mere copy. Consequently, the center and the periphery acquire different value roles in the model. The sender is under-

stood as active, energetic and innovative; the receiver is stigmatized as passive, forceless and dependent with little inherent value.

As the creation of the artistic systems on European proceeded in Finland, a special strategy was created to "save" the new national culture from getting reduced to a passive mirror of exterior cultural influences. This general strategy was applied to Kivi, and a specific interpretative model was created that *turned the direction of influences* from top-down to bottom-up:

Two basic strategies were created for peripheral literary cultures to ward off the negative effects of their low status due to the descending value chain. The first one may be briefly described as follows: (1) cut the chain between the centre and the peripheral literature – (2) neutralize the positions of comparable literary works – (3) equalize the literary cultures of centre and periphery. The second one could be put like this: (1) prioritize the local elements of work under study – (2) minimize the exterior connections – (3) rebuild the chain within the peripheral literature.

The analysis produced the following results: (1) Kivi was regarded as a representative of Finnish folk culture instead of a student of European and Classical literatures, and (2) the genius of Kivi was explained as a representative of genuine spirit of the Finnish people, an ennobler the original material of Finnish folk culture into an original art form and a creator of an independent form of "truly Finnish" art.

Oktober 2008